

Przedmowa

Wieś Wysowa leży na południe od Gorlic, tuż pod głównym grzbietem Karpat, a więc przy granicy ze Słowacją. Przed wojną gwarę wsi zapisywał Zdzisław Stieber, stanowi ona 14 punkt na mapach jego atlasu łemkowskiego.

Oleksandr Hojsak urodził się 6 września 1924 r. w Wysowej. Był najmłodszym z pięciorga dzieci. Chodził do szkoły we wsi, potem dwa lata do gimnazjum w Gorlicach. Nauka w gimnazjum była możliwa tylko dlatego, że ojciec – Hawryło Hojsak – wyjechał za pracą do Ameryki. Podczas wojny Oleksandr Hojsak został wywieziony na roboty do Niemiec, gdzie spędził trzy lata. Po powrocie z Niemiec został zmobilizowany do wojska, a tu jako „uczony” grał w orkiestrze. W 1945 r. został wraz z ojcem i bratem wysiedlony na Ukrainę (matka zmarła wcześniej). Prawie wszyscy mieszkańcy Wysowej zostali przesiedleni do Nowej Huty pod Monasterzyskami (ukr. Monastyriska) na zachód od Buczacza. Zamieszkiwali tam wcześniej sami Polacy (była wśród nich tylko jedna rodzina ukraińska) i przez dwa miesiące przesiedleńcy żyli wspólnie z nimi, później (jesienią) Polacy wyjechali do Polski. W 1946 r. Oleksandr Hojsak ożenił się z Julią Ferenc, urodzoną w 1922 r. też w Wysowej (podczas wojny również została wywieziona na roboty do Niemiec). Mieli trzy córki: Hannę, Darię i Halinę. Oleksandr kontynuował naukę: najpierw zakończył szkołę prawniczą, później – Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego. Przez 30 lat pracował jako adwokat w biurze prawniczym, był też sekretarzem rady wiejskiej. Po uzyskaniu mieszkania w Monasterzyskach rodzina Hojsaków przeprowadziła się do miasta. Przez długi czas Oleksandr Hojsak zapisywał wyrazy gwarowe: najpierw na kartkach, potem wpisywał je do zeszytu. W wolnym czasie pisał okolicznościowe wiersze-życzenia (z gratulacjami), bywał starostą na weselach, grał na mandolinie, na dombrze (rodzaj gitary) i na gitarze. Nie było uroczystości rodzinnej bez śpiewu w duecie z żoną przy muzyce w jego wykonaniu. Zmarł 7 grudnia 1991 r.¹. Julia Hojsak zmarła w maju 2018 r.

Materiały O. Hojsaka, którymi dysponujemy, to zapisane w zeszycie wy-

¹ Informacje o Oleksandrze Hojsaku podajemy głównie według opowiadań żony Julii, córki Haliny i wnuczki Natalii Feyyr-Dołotko (kilka szczegółów wskazał też we wspomnianym niżej *Słowniku* A. Bihuniak).

razy łemkowskie. Wyrazy mają przeważnie tłumaczenie ukraińskie, nierzadko towarzyszą im przykłady użycia. Niekiedy zapisano jedynie wyraz – hasło bez żadnego objaśnienia. Pismo raz jest bardziej, raz mniej czytelne. Wyrazy zgrupowano w zasadzie według liter, ale trudno tu mówić o porządku alfabetycznym. Kilka fotokopii takich kartek dołączamy do słownika, żeby pokazać oryginalne zapisy O. Hojsaka (dokumentują one także nasz wkład w opracowanie słownika). Materiały zasługują na opracowanie z wielu względów, przede wszystkim z uwagi na znaczną liczbę słownictwa potocznego, także dziecięcego, nierzadko nieznanego innym słownikom łemkowskim (P. Pyrteja, S. Pancio, S. Pancio i N. Lisniak, J. Riegera, J. Turczyn). Słownik liczy ok. 3000 haseł.

Część materiałów O. Hojsaka wykorzystał w wydany w 1997 r. *Słowniczku łemkowskim* Andrij Bihuniak, stwierdzając w przedmowie: „Większość wyrazów słowniczka (a także części wozu, pługa, warsztatu tkackiego, uprzęży końskiej, które umieszczono w dodatku do słownika) zebrał Ołeksandr Hawryłowycz Hojsak, który niestety nie dożył ukazania się słownika w druku”. Píše on też, że możliwość wykorzystania materiałów O. Hojsaka zawdzięcza Iwanowi Kułykowi.

Andrij Bihuniak zawarł w słowniku prawie 2200 wyrazów pochodzących z różnych wsi łemkowskich. Materiały O. Hojsaka zostały tu wykorzystane w wyborze, w szczególności zrezygnowano z przykładów ich użycia (!). Fonetykę haseł Bihuniak dostosował do „fonetyki łemkowskiej”, m.in. wprowadzając w odpowiednich miejscach tylne *y* (ы) na miejsce „zwykłego” *y* (и), o czym niżej.

Z materiałami O. Hojsaka M. Aleksiejewa zetknęła się w Monasterzyskach w 2006 r., gdy wraz z Myroslawą Hnatiuk prowadziła badania nad dialektem łemkowskim przesiedleńców. Materiały przekazały jej wdowa po Autorze, Julia Hojsak, i ich córka Hanna Dołotko, z propozycją opracowania i publikacji.

Opracowane zajęło wiele czasu. Przede wszystkim należało materiały wpisać do komputera i uporządkować alfabetycznie. Poza tym

– należało zrekonstruować znaczenia niektórych wyrazów, co okazało się trudniejsze tam, gdzie nie było przykładów użycia wyrazu hasłowego; tu korzystano głównie ze wspomnianych wyżej słowników łemkowskich P. Pyrteja (również w obszerniejszej jego wersji), J. Turczyn, A. Czuchty, A. Bihuniaka – O. Hojsaka, a także ze słownika bojkowskiego Mychajły Onyszkewycza. Niekiedy wykorzystywano też słownik dialektalny słowacki, np. do ustalenia znaczenia przy: *охвад*, *охвади* (в цілім тілі); dla *охват* słownik J. Turczyn podaje znaczenie ‘простудне захворювання, простріл’, co nie pasuje do określenia „в цілім тілі”, a które dobrze pasuje do śl. dial. *ochvat* m.in. ‘drobné červené svrbiace vyrážky na tele (obyč. od jedla)’: *Ma ochvad na tele*.

Podobnie w przypadku wyrazu **папулятий** na znaczenie może wskazywać słc. dial. *papulaty* ‘majúci tučné líca, buclaty’. Niestety dla niektórych wyrazów nie udało się ustalić znaczenia, a w przypadku wyrazów wieloznacznych nie można było wybrać dowolnie jednego ze znaczeń, dlatego dawano tam znak zapytania w nawiasach kwadratowych (nawet nieobjaśniony dziś wyraz dokumentuje stan dawniejszy),

- należało czasowniki dokonane prefiksalne i przykłady z takim czasownikiem dokonanym, ułożone pod hasłem z czasownikiem niedokonanym, przenieść do odpowiednich czasowników dokonanych (np. *спонцювал* dać pod *спонцювати*, zamiast pod *понцювати*),

- należało do przykładów dodać hasło w formie bezokolicznika (np. na miejsce *змітаю* ‘zmitae’ wprowadzono: [**змітати** ‘zmitati’ – ‘zmiatać’]. *Змітаю* ‘zmitae’ – ‘zmiata’),

- należało wyrazy zdrobniałe, występujące w materiałach razem, dać w osobnych hasłach, np. *ялівка* oraz *ялівча*,

- należało dać w odrębnych hasłach przymiotniki i rzeczowniki, występujące w materiałach razem, np. *розбіт загакливець, загакливий* na dwa odrębne hasła,

- należało dodać kwalifikatory, odsyłacze,

- należało wprowadzić literę *g* (*r*) tam, gdzie spółgłoska *g* niewątpliwie występuje, np. w *гонти, гвер* (O. Hojsak tę literę użył tylko trzy razy), oraz rozdzielić hasła zaczynające się na *h-* (*r-*) oraz *g-* (*r-*),

- ze względu na czytelność polskiego należało dodać tłumaczenie polskie objaśnień; waga odpowiedników polskich polega także na tym, że pokazują one ściśle związki leksykalne gwary łemkowskiej z polszczyzną,

- wykaz imion uzupełniono o imiona wpisane pomiędzy apelatywami (a było ich prawie tyle, co w wykazie).

Żmudny wpis do komputera połączony z trudnym nieraz odczytywaniem zapisów, układ alfabetyczny, dodanie większości brakujących znaczeń i wstępna redakcja są dziełem M. Aleksiejewej, natomiast uzupełnienie wielu znaczeń, dodanie tłumaczenia polskiego, opracowanie wstępu i ostateczna redakcja zostały dokonane przez J. Riegera.